

KUIDAS VÄLISLUURET LOODI

1992. aasta 16. novembril moodustati Riigikantselei alla üksus, millele pandi väheütlev nimi Teabeteenistus.

Üksus sai endale salajase ülesande – rajada Eesti välisluure.

Toonases Teabeteenistuses töötanud inimesed meenutavad, kuidas välisluure töö algusaastail käis.

Avaldame Teabeteenistuse töötajate meenutused anonüümselt. Lisaks toome ära mõned lõigud Eesti Ekspressi 1994. aasta artiklist, mis on teadaolevalt esimene Eesti välisluurest rääkiv lehelugu.

START

Teabeteenistuse töötaja: „1991. aasta alguses moodustati oma politsei ja selle koosseisus Kapo (Eesti Kaitsepolitsei – toim.). Aga juba siis saadi aru, et sellest veel ei piisa. Pidevalt oli näha, et infi ei ole. Sa elad sellise fragmentaarse informatsiooni tingimustes, mis kriisisituatsioonis on üliohtlik, sest sa võid lihtsalt teha valesid otsuseid. Informatsioon peab olema usaldusväärsel viisil hangitud, läbi töötatud, süstematiseeritud ja analüüsitud. Augustiks 1991 olime suutnud sellise süsteemi riigis sees toimuva kohta mingil määral luua, aga väljapool toimuva kohta seda praktiliselt ei olnud.

Jõudsime väga selgele järeldusele, et meil on midagi puudu. Asja nimi oli välisluure. Siis tekkis kaval mõte ja riigiminister moodustas struktuuriüksuse, õigemini võttis algul omal vastutusel tööle nõunikud – ja andis neile ülesande: poisid, õppima!

„Jõudsime väga selgele järeldusele, et meil on midagi puudu. Asja nimi oli välisluure.“

Ants (Välisluureameti esimene peadirektor Ants Frosch – toim.) sai tööle võetud, ta tõi kaasa veel ühe kolleegi. Nemad kahekesi alustasid. Paar kuud nad töötasid nii, et neid näha ei olnudki. Ametis olid, aga näha ei olnud. Korjasid kirjandust, teadmisi, oskusi, kontakte, kust said. Nii ta läks. Kui inimesi juba rohkem oli, moodustasime vastava osakonna. Teabeosakond (tegelikult Teabeteenistus – toim.) oli nimi. Andsime neile ruumid Toompea lossis ja vaikselt hakkas asi liikuma. See oli start.“

Eesti Ekspress 1994. aastal: „Toom-Kooli tänaval asuva 17. sajandi barokkhoone magnetlukuga uks varjab salateenistust, mis allub ainult peaministrile ja välisministrile. Veelgi enam, valitsuse struktuuris pole riigikantselei teabeteenistust. Ka majas telefonitoru vastuvõttev sekretär piirdub asutuse nime asemel mittemidagiütleva „Hallooga“. Kummatigi töötab riigikantselei nähtamatus osakonnas circa 30 inimest. Enamus neist on viimastel aastatel Tartu ülikooli lõpetanud ajaloolased ja juristid, seega arenemisvõimelised analüütikud. Teabeteenistuse juht on 36aastane jurist Ants Frosch.“

KUST LEIDA INIMESI?

Teabeteenistuse töötaja: „Uusi töötajaid otsides sai suhteliselt kiiresti selgeks, et meie tuttavad inimesed on kõik kuskil juba hõivatud ega taha selles üheksakümnendate

1994. aastal oli Ants Froschi juhitud Teabeteenistuse tegevus jõudnud ajakirjanike kõrvu ja Eesti Ekspressis ilmus artikkel „Toompea saladus: Eesti luure“ (Eesti Ekspress nr 47, 02.12.1994).

alguse keerulises puder-ja-kapsad-olukorras töökohta vahetada. Inimesed on mugavad ja miks sa pead tulema ära Tartust või Pärnust Tallinnasse uut asja tegema. Seda enam, et meil polnud midagi pakkuda ka. Ainus variant oli võtta tööle uusi noori inimesi ja vaadata ülikooli. Oli selge, et ega ma kuskilt mujalt seda rahvuslikult meelestatud inimest ei leia, kui ikka sealt, kus meelsus õige on.“

JUHTUMISI LUURAJAKS

Teabeteenistuse töötaja: „Tööle kutsus mind Ants Frosch ja see jutuajamine võis aset leida kuskil 1991. aasta lõpul või 1992. aasta alguses. 1992. aasta lõpus seadsin sammud riigikantseleisse. Tööle vormistati mind riigikantselei nõunikuna. Toompeal oli meil paar tuba, kus toimetasime koos Froschi ja veel paari kolleegiga. Frosch oli pealik, nii-öelda operatiivpoole eest vastutas üks teine kolleeg ja mina analüütilise poole eest. Enne seda polnud ma luuretööst kuulnud mitte midagi peale raamatust loetu ja filmidest nähtu.“

ALGUSAJA ALLIKAD

Teabeteenistuse töötaja: „Allikatest olid päris alguses kasutusel vaid BBC koostatud igapäevane ülevaade Vene meediast, mis õnneks kattis ka kohalikke väljaandeid. Ringlesid ka mingid kummalistel asjaoludel hangitud Vene materjalid ja dokumendid, mida me õigupoolest ei osanud konteksti panna ega nende usaldusväärsust hinnata. Õige varakult hakkasime saama ka materjale partnerteenistustelt, millest kõige regulaarsem tuli prantslastelt. Panime rõhku produktsiooni regulaarsusele ja sellele, et tekitada meie tarbijaskonnas – mis oli väga väike – rutiin ja sõltuvus. Suhteliselt varakult viidi partnerite toetusel läbi ka mitmed luureanalüüsi baaskursused, kus õpetati analüüsi-meetodeid, erinevaid kriteeriume ja nii edasi. Sellest oli palju abi, et oma tegevusele mingi selgem siht seada.“

Eesti Ekspress 1994. aastal: „Riigikantselei teabeteenistus kujutab endast analüütilist salateenistust, mille töötajad ei rooma öösiti üle Eesti-Vene piiri. Luurajad kasutavad 80-90 protsendi ulatuses avalikke infoallikaid, sealhulgas ajakirjandust. 10-20 protsenti

teabest annab „töö inimestega“. Teabeteenistus ei ole vastuluure, vaid pigem välisluure. Eesti vajab infot selle kohta, mis toimub järjest aktiveeruvates Vene saatkondades Helsingis ja Tallinnas. Eestit puudutab see, kui kõrged riigiametnikud on seotud rahvusvaheliste relvatarnetega või kui Tallinnas tegutsev armeenia jõuk toetab rahaga sõda Karabahhias.“

VALITSUSE OOTUS

Teabeteenistuse töötaja: „Valitsus ootas meilt Venemaal toimuvate protsesside lahtimõtestamist ja nende ettenägemist. See oli kindlasti kõige keerulisem. Me saime üsna palju infot ja hinnanguid-analüüse partnerite käest. Sellest oli palju abi. Eks ta selline naturaalmajandus oli, et kurgid sulle ja vorst mulle. See käib kindlasti nii ka praegu. Selleks tuleb teha luurediplomaatiat, mis on väga tähtis.“

KONTAKTIDE LOOMINE LÄÄNE TEENISTUSTEGA

„Saadik võttis meid kenasti vastu ja uuris, mis mureks. Teatasime talle pidulikult, et meie oleme need, kes loovad Eesti Vabariigi välisluuret.“

Teabeteenistuse töötaja: „1992. aastal tuli Eestisse visiidile Prantsusmaa president François Mitterrand. Meie üks ülesanne oli sõlmida kontakte partnerteenistustega. Prantsusmaa presidendi visiit andis selleks hea võimaluse. Mitterrand oli parasjagu külastamas toonase valitsuse esindust Riigikogu Valges saalis, kui kaks meie inimest hiilisid ligi presidendi käsundusohvitserile ja teatasid: „Tere! Me oleme Eesti välisluure, tahame teiega koostööd teha!“ Sama moodi

astuti ligi ka teiste riikide esindajatele ja saadikutele, kelles ilmselgelt tekitas kõhklusi see, et paar noormeest loovad välisluuret. Aga kontaktid saadi.“

Teabeteenistuse töötaja: „See juhtus meie tegutsemise alguses, kui läksime Froschiga ühe lääneriigi saadiku juurde, kes võttis meid kenasti vastu ja uuris, mis mureks. Teatasime talle pidulikult, et meie oleme need, kes loovad Eesti Vabariigi välisluuret ja arvame, et tema valitsus võiks meid selles aidata. Saadik vaatas meile otsa ja küsis, kas meil mingi volitus taolist juttu ajada ka on. Ütlesime, et ei ole, aga tuleme varsti tagasi. Kõmpisime peaminister Laari juurde, rääkisime talle loo ära. Too ütles, et nüüd on teil minu volitus, minge tagasi ja ajage asi korda. Kui saadikuga uuesti kohtusime, teatasime tähtsalt, et nüüd on meil peaministri volitus. Saadik, kes oli ilmselt vahepeal oma pealinnaga konsulteerinud, arvas, et väga tore, minu valitsus on valmis teid aitama, aga lubage, et ma annan teile soovitusi – ärge oma töös globaalseks minge, jääge lokaalseks, ka siin on tööd küll ja küll!“

LENNART

Teabeteenistuse töötaja: „Oluline roll oli Lennart Meril ja seda just luurediplomaatia seisukohast. Lennart oli väga huviline kohtuma erineval tasandil inimestega. Kui ikkagi piirkonna asjatundja partnerteenistusest kohale tuli, siis tavaliselt sai kõik asjasse puutuvad ministrid läbi käidud ja ka käik Lennarti juurde oli alati kindel osa visiidist. Lennartil oli meeletu huvi julgeolekupoliitika vastu ja ta sai väga hästi aru, et kui ta võtab vastu mõne lääne teenistuse piirkonnaga tegeleva juhi, siis see on ka sõnumi saatmine. Kõik need kohtumised olid sellised, mida väga väärtustati ja nauditi. Lennarti eruditsiooni ja järelduste tegemise oskus Venemaa kohta oli väga tõsine. Tema suur väärtus oli see, et ta tundis isiklikult Jeltsinit ja oskas interpreteerida, kuidas ta mõtleb. Selles mõttes oli tegemist unikaalse allikaga. Temaga vestelnud inimeste põhiküsimus

oli, et mis toimub Kremli ja mida võiks Jeltsin selle või teise asja kohta mõelda. Oma elukogemuse ning Jeltsiniga koos veedetud tundide põhjal oskas Lennart hästi järeldusi teha.“

1990. AASTATE OHUD

„Inimestega kohtudes tuli arvestada, et teisel poolel võib olla tulirelv. Kohtumistel olid meie kaitsemeeskonna inimesed juures või siis oli meie inimesel relv kaasas.“

Teabeteenistuse töötaja: „Vene vägede Eestis viibimine tegi asju natuke keerulisemaks. Kuna samal ajal oli ka organiseeritud kuritegevusega lood nii nagu nad olid ja meie töötajad liikusid ringi kohtades, kus võis kõike juhtuda, tuli inimestega kohtudes arvestada, et teisel poolel võib olla tulirelv. Üritasime tagada turvalisust läbi selle, et kohtumistel olid meie kaitsemeeskonna inimesed juures või siis oli meie inimesel relv kaasas. See oli üheksakümnendate aastate reaalsus, et kõik käisid ringi, hõlmaalune punnis, ja tuli ka ise relva kanda. See väga närviline aeg rahunes 1996.–1997. aastaks.“

ESIMENE TÖÖVÕIT

Teabeteenistuse töötaja: „Esimene kord, kui midagi tõeliselt suurt sai ära tehtud, oli esimese Tšetšeenia sõja ajal (aastatel 1994–1996 – toim). Meie eesmärk oli näha, mis seal sõjas tegelikult toimub, sest väga palju infot selle kohta ei olnud. Infot hakkas tulema alles pärast sõja lõppu ja teise Tšetšeenia sõja ajal (aastast 1999 – toim.) oli asi juba rohkem pildis. Oli selge, et Tšetšeenias toimuv on meie jaoks eluliselt tähtis, sest mida kauem Venemaa oma pehme kõhualusega tegeleb, seda vähem on tal aega siin meie piirkonnas tiibu sirutada. Me tegime oma tööd hästi ja meil õnnestus avada kogu situatsioon nii oma riigi juhtkonnale kui ka partneritele. Kõige olulisem oli, et Tšetšeenias toimuv jõudis kohale ka Euroopasse. See oli esimene kord, kui väljastpoolt Venemaad keegi mingi sõltumatu vaate sinna sai ja see oli tänu Eesti tööle.“

ÕPPETUND AJALOOST

Teabeteenistuse töötaja: „Luuretoos on olulised kaks asja – mis tegelikult üksteist välistavad. Üks on loovus, vaba mõttelend ja elurõõm, ilma milleta ei ole võimalik inimestega kontakti saada ega jõuda nende värbamiseni. Luuretootajas peab olema teatud ports elaanit! On inimesi, kes on sündinud värbajad, sündinud *icebreaker*‘id ja suudavad võhivõõraga kontakti saavutada väga kiiresti. Teiselt poolt on vaja meeletut enesedistsipliini ja rutiini. On vaja raamatupidajalikku täpsust, sest kogu luuretegevus peab olema väga täpselt fikseeritud, et kui midagi on viltu läinud, siis saab tagasi minna ja analüüsida, mis valesti läks. Nende kahe teineteist välistava poole vahel tasakaalu leidmine on kõige suurem keerukus.“

OLEMASOLU VARJAMISEST

„Teabeteenistus varjab oma olemasolu ülitedukalt. Ants Froschi nime kuuldes muutusid napolisõnaliseks mitte ainult tema alluvad, vaid ka poliitikud ja kõrged riigiametnikud.“

Eesti Ekspress 1994. aastal: „Salateenistuse kohta andmeid kogudes kogesid Eesti Ekspressi ajakirjanikud, et teabeteenistus varjab oma olemasolu ülitedukalt. Ants Froschi nime kuuldes muutusid napolisõnaliseks mitte ainult tema alluvad, vaid ka poliitikud ja kõrged riigiametnikud. Froschi alluvuses töötavad noored mehed hoidusid kramplikult temast kõnelemast. „Frosch, kes? Pole sellist nime kuulnudki ...“ [—]

Tartu ülikooli juuraõppejõud Jaan Sootak, kelle õpilaste hulgast pärinevad mitmed teabeteenistuse töötajad esotsas selle juhiga, arvab, et „nad salatsevad rohkem kui asi väärt“. Ka Eesti eriteenistuste väljaarendamisega tegeleval Tiit Pruulil arvab, et riigikantselei teabeteenistus vajab kontrollimehhanismi: „Kuid see ei pea olema mitte avalikkus selle sõna kõige laiemas mõttes, vaid näiteks vastav parlamendikomisjon.“

Eesti Ekspress on seisukohal, et Vene vägede siinviibimise ajal pidigi teabeteenistus salastatult talitama. Nüüd peaks Eesti luure olema piisavalt välja kujunenud, et asuda suhetesse avalikkusega nagu muudes vabades riikides. Ants Frosch andiski nõusoleku vastata kõigile küsimustele Eesti Ekspressi järgmise nädala numbris.“

Luurejuhi lojalne vaikimine

Riigikantselei Teabeteenistuse direktori Ants Froschi kirjalikud vastused

1. Eesti Vabariigi teabeteenistus ehk Riigikantselei Teabeteenistuse telefonid võetavast teadmata kuni järele võetakse, kuidas see teabeteenistus toimib, kuidas see teabeteenistus toimib, kuidas see teabeteenistus toimib, kuidas see teabeteenistus toimib...

2. Teabeteenistuse loomiseks kutsutas teie ametisse Edgar Savisaare valitsemis, Mis kaheksa aastat tagasi Tartu asukohta riigikantselei...

3. Kõiki teadmata niidest teabeteenistuse teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

4. Luureteadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

5. Kõiki teadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

6. Milliste meetoditega saate teada, kas teabeteenistuse teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

7. Põhiosa teadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

8. Milliste meetoditega saate teada, kas teabeteenistuse teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

9. Kõiki teadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

10. Kõiki teadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

11. Põhiosa teadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

12. Kõiki teadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

13. Kõiki teadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

14. Millise teadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

15. Millise teadmata niidest teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata teadmata...

Ants Frosch. Foto A. Froschi

HANS H. LUKK

Pärast esimest Teabeteenistusest rääkivat artiklit vastas selle juht Ants Frosch ajakirjanike küsimustele. Nagu pealkirjast näha, ei rahuldanud vastused lehemehi (Eesti Ekspress nr 48, 09.12.1994).